

Swarzędzki alfabet historyczny Antoniego Kobzy

Sarbinowo

(fragmenty historii)

Wieś Sarbinowo ze 139 mieszkańcami (2015 r.), położona jest 6 km na wschód od Swarzędza z niewielkim odchyleniem na północ, przy drodze z Paczkowa do Biskupic. ...

... Dzierżawczy charakter nazwy bierze się prawdopodobnie od narodowości założyciela bądź właściciela wsi – *Serba* lub *Sarba*, lub od jego imienia – *Sarbin*. ...

... Sarbinowo było własnością kościelną i należało do kapituły kanoników katedry poznańskiej. Oddawane było najczęściej w dzierżawę danemu kanonikowi jako dodatkowy majątek (prestymonium) lub stanowiło część ogólnego majątku kapituły. ...

... W XVI wieku nasiliło się niekorzystne zjawisko ucieczki chłopów ze wsi, w tym również z prestymoniów. W czasie, gdy regensem – tzn. zarządzającym majątkiem w imieniu kapituły – był Erazm Mieliński (1571 r.) do kapituły dotarła wiadomość, że chłop Łukasz Biały z powodu biedy i braku żywności planował ucieczkę. Aby temu zapobiec kapituła wysłała do regensa list, w którym zalecano udzielenie materialnej pomocy wspomnianemu kmieciowi. ...

Mimo wspomnianego zdarzenia, sarbinowskie prestymonium wyróżniało się wśród innych majątków kapituły wysoką dochodowością. Na przykład w 1500 r. ze-

brano czynsze w wysokości 432 gr., w 1509 – 621 gr., a w 1550–648 gr. Był jednak również okres, w którym z Sarbinowa nie uzyskano żadnych dochodów i były to lata 1563–1568. ...

... Protokół powizytacyjny w 1527 r. informował, że we wsi znajdowały się dwie karczmy, ale obydwie były opustoszałe i nie miały budynków gospodarczych. Z dwóch zagród należących do chałupników, jedna była także opustoszała. Stary dwór był od 3 lat opustoszały, a gdy przyjeżdżał do wsi rządcą to mieszkał w domu wóldarza. Natomiast nowy dwór zbudowany za regensa ks. kan. Jana Biezdrowskiego był w dobrym stanie. ...

... Następną wizytacja miała miejsce w 1531 r., gdy regensem był kan. Jakub Skrzetuski.

Na osiadłych łanach gospodarzyli kmiecie: Wawrzyn Gabarzewski, wóldarz Piotr, Kasper, Aleksy, Jakub Chmiel, Stach Chroński, Wit, Wit Rzący, Grzegorz Długi, Jan Nowak i Jan Byczek. Każdy z nich posiadał do uprawy 1 łan ziemi. ...

... W XVII wieku niewiele się w Sarbinowie zmieniło. Istniał duży folwark należący do regensa oraz jego dwór z pewnością remontowany i utrzymywany w należytym stanie. ...

... W 1654 r., czyli jeszcze przed „potopem” szwedzkim, regensem Sarbinowa był poznański kanonik ks. Bartłomiej Duczymiński herbu Rogala. Przedtem był on dworzaniem biskupa Adama Nowodworskiego i plebanem w Krobi i Dzierzgowie. W 1654 r. podczas panującej zarazy wyjechał z Poznania i schronił się w sarbinowskim dworze. Prawdopodobnie jednak już wcześniej zarazy, zmarł tam w 50 roku życia (22 sierpnia) i został pochowany następnego dnia w krypcie kościoła św. Marcina w Swarzędzu. ...

Dzierżawcy majątku ziemskiego w XIX wieku., uwłaszczenie chłopów

... Bezpośrednio po I rozbiórze Rzeczypospolitej Sarbinowo liczyło 15 dymów

W lipcu 2018 r. r. ukazała się książka Antoniego Kobzy „Dzieje wsi okolic Swarzędza. Szkice i materiały do historii powiatu poznańskiego”. Od czerwca 2017 r. na łamach Prosto z Ratusza publikujemy jej fragmenty. Dziś: Sarbinowo. Książka jest do nabycia u autora, a jej koszt wynosi 50 zł.

(domów) i zaliczało się do majątków średniej wielkości. Wieś była w posiadaniu kapituły katedry poznańskiej do 1798 r. to znaczy do czasu odebrania przez państwo pruskie wszystkich dóbr należących do Kościoła na ziemiach polskich. Po konfiskacie Sarbinowo znajdowało się w tzw. Ekonomii Poznańskiej zarządzającej w imieniu króla Prus znajdującymi się w powiecie królewstwach, zagrabionymi majątkami Kościoła oraz m.in. wykupionymi swarzędzkimi dobrami należącymi, dawniej do bankiera Jana Kluga, który zbankrutował w 1796 r. ...

... Przed uwłaszczeniem chłopów Sarbinowo składało się z folwarku połączonego z gruntami trzech opustoszałych gospodarstw, z trzech domów robotników rolnych, mieszkania z kuźnią dla kowala, domu szynkowego (karczmy) oraz z ośmiu gospodarstw „zaciężnych” (pańszczyźnianych). Gospodarstwa te nie były własnością włościan i nie można było ich dziedziczyć ani sprzedawać. Używane były za robociznę, za daniny pieniężne i daniny w naturaliach odprowadzane do dominium. ...

... W 1823 r. gospodarstwa takie trzymali: Wawrzyn Sroka, Marcin Nawrot, Józef Krysztofak, Wawrzyn Wdowiak, Wawrzyn Gurbada, Jakub Mucha. ...

W wyniku uwłaszczenia, gospodarze otrzymali pola o powierzchni od ok. 17 (Wawrzyn Gurbada) do 25 ha (Karol August Pilaski). Wśród nich działkę włościańską (ok. 21 ha) otrzymał także właściciel folwarku Krzysztof Pilaski. Oprócz wspomnianego gruntu nadano K. Pilaskiemu prawo szynkowania napojów alkoholowych oraz prawo połowania na własnych gruntach.

Chałupnicy zaś otrzymali: Gottlieb Semmler – 1,5 ha, a spadkobiercy Wawrzyńca Wdowiaka – ok. 2 ha. ... Za otrzymaną na własność ziemię oraz domy mieszkalne i budynki gospodarcze, gospodarze zobowiązani byli do płacenia rocznego czynszu w dwóch ratach, do kasy domenalnej w Swarzędzu.

... W ciągu XIX i na pocz. XX wieku zmieniła się administracyjno – terytorialna

Fragment mapy z 1893 r.

przynależność Sarbinowa. Do 1818 r. wieś znajdowała się w powiecie gnieźnieńskim. W 1818 r. władze pruskie utworzyły powiat średzki i wcieliły doń Sarbinowo.

... W kwietniu 1900 r. Sarbinowo wcielono do powiatu poznańskiego wschodniego i do obwodu (dystryktu) policyjnego w Swarzędzu.

We wsi, w latach siedemdziesiątych XIX wieku, większość ziemi tj. 182 ha - była własnością gospodarzy narodowości niemieckiej. Polacy posiadali tu nieco ponad 162 ha.

Od 1877 r. (także w 1884) dobra sarbinowskie trzymał pruski porucznik rezerwy Theodor Kloss, który oprócz folwarku o rozległości prawie 160 ha posiadał jeszcze ok. 15 ha w pobliskim Jankowie.

Później, ten sam majątek (co odnotowano w 1899 r., 1902 r., 1905 r. 1906 r.) posiadał Franz Kühler. Od niego majątek wykupiła w 1906 r. pruska komisja kolonizacyjna, która rozparcelowała ziemię między miejscowych rolników narodowości niemieckiej.

... Po majątku pozostał dwór, a przy nim kilkudziesięciohektarowe gospodarstwo rolne zwane resztówką będące w rękach komisji kolonizacyjnej, która puszczała je w dzierżawę.

Kółko rolnicze, szkoła

... Z Sarbinowa wywodzili się niektórzy członkowie władz kółka i tak np. Antoni Streker w latach 1909-1911 był wiceprezsem, Karol Giełdoń w latach 1891-1907 skarbnikiem i od 1907-1909 sekretarzem, Jan Giełdoń w latach 1913-1914 sekretarzem, a Franciszek Piechowiak skarbnikiem od 1908-1914.

... Obok kółka rolniczego znaczny wpływ na życie mieszkańców wywierała katolicka szkoła ludowa działająca w Sarbinowie od pocz. XIX wieku. Wiadomo, że funkcjonowała ona nieprzerwanie, co najmniej od 1837 r., a jej pierwszym, znanym nauczycielem był Józef Szymański. Pracował w Sarbinowie od drugiego półrocza 1843 r. Do tutejszej szkoły - oprócz sarbinowskich - dochodziły również dzieci z rodzin polskich w Paczkowie, ponieważ tam działała szkoła ewangelicka.

Nowy budynek szkolny wystawiono w 1910 r. zapewne na miejscu starego i poświęcił go ks. prob. Beisert z Uzarzewa. Nauczycielem najpierw był Korzuszkiwicz, a po nim Hipolit Grochalski. ...

... W 1902 r. Ignacy s. Walentego i Józefa Frąckowiakowie zakupili w Sarbinowie niewielkie gospodarstwo z gruntem 6 ha położone przy drodze do Uzarzewa opodal sarbinowskiego dworu.

Ruiny dworu sarbinowskiego po pożarze w 1990 r., usunięte w 2015 r. (fot. Antoni Kobza).

Dwudziestolecie międzywojenne (1919-1939)

Bezpośrednio po zakończeniu wojny, którą przegrały państwa centralne z Niemcami na czele, w grudniu 1918 r. w Wielkopolsce wybuchło powstanie. Uczestniczyli w nim również mieszkańcy z Sarbinowa: Stanisław Jędrzejczak (1897-1975) s. Walentego, ur. w Sarbinowie, a zamieszkały potem w Swarzędzu; Stefan Jędrzejczak (1899-1990) s. Walentego ur. w Sarbinowie; Stanisław Szymański (1896-?) ur. w Śródce, zamieszkały w Sarbinowie; Walenty Józwiak (1896-1980) s. Łukasza, ur. w Sarbinowie; Stanisław Jankowiak (1898-?) s. Tomasa, ur. w Sarbinowie.

... W 1923 r. przeprowadzono wybory do władzy samorządowej wsi. Na sołtysa i poborcę podatków wybrano Franciszka Wittke (w miejsce Niemca Prüşnera wymienianego też w 1919 r.), na I ławnika Franciszka Piechowiaka, na II ławnika Ignacego Frąckowiaka, a na zastępcę ławników Łukasza Józwiaka.

W latach 30-tych w Sarbinowie osiedlili się Kniolowie pochodzący z Międzychodu, którzy kupili stary dom z 25 morgami ziemi. Na wiosnę 1939 r. sprowadziła się także kowalska rodzina Ciesielskich z Góry kupując od Niemca Otto Gunscha niewielkie gospodarstwo z 1,5 ha ziemi i starymi budynkami. Przed wybuchem wojny Tomasz Ciesielski zdążył wystawić tylko nową kuźnię. ...

II wojna światowa i okupacja niemiecka (1939-1945)

... Wszystkich średnich i większych gospodarzy narodowości polskiej wypędzono poza Sarbinowo przejmując ich gospodarstwa. Były to rodziny Komosińskich, Wiśniewskich, Frąckowiaków oraz Ireny Mateli i Michała Jędrzejczaka, który zmarł podczas podróży na terenie Generalnego Gubernatorstwa. Niektórych, jak na przykład Komosińskich (matka z dziećmi) wypędzono na teren Generalnego Guber-

natorstwa do Sławatycz, a Wittków przez obozy przejściowe w Kostrzynie i Łodzi, do Rybianki pod Wyszkwowem.

Inne gospodarskie rodziny były przydzielane do gospodarstw niemieckich w charakterze robotników rolnych w sąsiednich miejscowościach.

Szymańskiego wypędzono i nakazano podjąć prace w Skałowie w majątku Gusta. Kniola z rodziną został pozbawiony gospodarstwa w czerwcu 1940 r. i musiał podjąć pracę w majątku Hoffmeyera w Jasinie.

Jesienią 1941 r. Niemcy zorganizowali w Sarbinowie, w budynku dawnej szkoły obóz pracy przymusowej dla osób pochodzenia żydowskiego. Funkcjonował stosunkowo krótko, bowiem tylko do czasu ukończenia prac drogowych oraz prac przy melioracji gruntów w okolicy. Liczba więzionych Żydów wynosiła (1941 r.) 50 osób. Obóz zlikwidowano w końcu 1942 r., a pomordowanych jeńców pochowano na cmentarzu w Uzarzewie.

Nie wszyscy przeżyli wojnę i okupację. Zginęli na frontach: Paterak Jan, Jaczyński Jan, Markiewicz Jan, Giełdoń Stanisław. Natomiast Sołenczew Paweł i Sołenczew Teoil (ojciec i syn) oraz Goździak Jan zostali aresztowani w Sarbinowie podczas okupacji i zamęczeni w obozie koncentracyjnym.¹

Niektórzy, jak wspomniany wyżej Michał Jędrzejczak, zmarli nie wytrzymując ciężkich warunków okupacji.

Po II wojnie światowej sołtysami Sarbinowa byli kolejno: Stefan Radziejewski, Roman Kniola, Zygmunt Wittke, Stefan Radziejewski (ponownie), Edmund Frąckowiak, Stanisława Kaczmarek, Kazimierz Ciesielski (od 1990 do 2002 r.), Leszek Wittke, Jacek Biernacki (2006-2014) i Hanna Andrzejewska od 2014 r.

Antoni Kobza

¹ Przepuszcza się, że działali oni w jakiejś nielegalnej organizacji, która została wykryta przez Niemców.

Aresztowano wówczas 11 osób mieszkających w Sarbinowie.